

BOHOSLUŽBA A JEJÍ ŘÁD

Sk 2,41-47

kázání z bohoslužby z 27. 4. 2013 – br. Jonczy Radomír

Bohoslužby. V životě nás věřících sehrávají významnou roli. Bez nich by náš duchovní život určitě pokulhával. Proto autor epístoly Židům radí: „Nezanedbávejte společná shromáždění, jak to někteří mají ve zvyku...“ (Žid 10,25) Jako kazateli mi však už léta vrtá hlavou, jak by taková shromáždění vlastně měla vypadat? Měla by být neformální a spontánní, nebo připravená s pevně stanoveným řádem? Měla by poskytovat více prostoru pro kázání, nebo by v nich měl být položen větší důraz na četbu biblických textů a uctívání Boha v písních a modlitbách? Jaká hudba během nich měla zaznívat? Nejsou písně, které při bohoslužbách zpíváme, moc zastaralé? Nejsou naše kázání příliš dlouhá a studijní? Mají být do bohoslužby více vtahovány děti? Nemělo by zde být více prostoru pro vzájemnému sdílení?...

I. Epocha liturgické improvizace (1. – 4. století)

a) Chrámové bohoslužby a domácí skupinky

Podle svědectví Nového zákona se první křesťané k bohoslužbám scházeli často a pravidelně. Bližší informace o tom, jak bohoslužby probíhaly, zde však uvedeny nejsou. Z textu, který před chvílí zazněl, vyplývá, že se jako židé i po Ježíšově zmrtvýchvstání nadále zúčastňovali chrámových bohoslužeb. Jako znovuzrození věřící však pociťovali intenzivní potřebu sdílení víry v malých skupinkách. Proto se začali scházet ještě i po rodinách.

Chrámové bohoslužby svým pevným řádem nabízely příležitost k důstojnému a povznášejícímu uctívání Boha, rodinná setkávání neformální atmosféru k radostnému sdílení křesťanské víry. Účast na bohoslužbách v chrámu začaly z pochopitelných důvodů odmítat teprve křesťanské sbory vznikající v pohanském prostředí daleko od Jeruzaléma. Oddělení křesťanské církve od instituce chrámu se stalo podnětem k přemýšlení o tom, jak by vlastně taková křesťanská bohoslužba měla vypadat.

b) Lámání chleba

První čtyři století existence křesťanské církve bývají právem nazývány epochou liturgické improvizace. Křesťané té doby si z liturgie zas až tak velkou hlavu nedělali. Byli přesvědčeni o tom, že se Ježíš už brzy vrátí, a tak se přidrželi modelu, k němuž je inspiroval sám Ježíš. Při poslední (pravděpodobně velikonoční) večeři, totiž on sám zdůraznil: „To číňte na mou památku.“ Schéma křesťanských bohoslužeb se proto zpočátku nápadně podobalo schématu židovských liturgických hostin zvaných „chaburot“. V podstatě šlo o společné stolování proložené citacemi biblických textů, zpěvem a modlitbami. Vrcholem těchto liturgických hostin bylo tzv. „lámání chleba“, dnes bychom řekli „Večeře Páně“.

c) Stolování Agapé

Model spontánních domácích bohoslužeb však už v prvním století začal „komplikat“ početní růst církve. Apoštol Pavel si jako první uvědomil, že se bohoslužby

velkých církevních společenství mohou jen stěží obejít bez pevně stanoveného řádu. Proto si stolování dovolil oddělit od „lámání chleba“. Vznikl tak obřad Večeře Páně.

d) Apoštolské učení

V textu dnešního kázání jsme četli, že součástí bohoslužeb bylo také „učení apoštolů“. Ježíšovi žáci prostě předávali prvním křesťanům to, co je jejich učitel naučil. Ze synagogy, kam s Ježíšem sobotu co sobotu jako pravověrní židé docházeli k pravidelným bohoslužbám, přejali systém čtení perikop Starého zákona a jejich výkladu. Výkladem starozákonních knih apoštolé účastníkům bohoslužeb vysvětlovali, že Ježíš je Mesiášem, na kterém se naplnila všechna starozákonní proroctví.

II. Epocha liturgické stabilizace (4. – 10. století)

Potřeba pevnějšího bohoslužebného řádu doporučovaná apoštolem Pavlem se s léty stávala stále naléhavější. Do křesťanské církve rozpínající se po celém římském impériu totiž začaly pronikat pohanské vlivy a bludná učení. Bohoslužebný řád měl toto pronikání eliminovat. A tak se stalo, že periodu liturgické improvizace po čtyřech stoletích vystřídala epocha liturgické stabilizace. Ta trvala až do konce prvního tisíciletí. Niceský koncil už roku 325 doporučil, aby byl jednotný bohoslužebný řád vytvořen alespoň na regionální úrovni. V Římě tak vzniknul ritus římský, v Alexandrii ritus egyptský, v Antiochii ritus syrský... Ony rity se od sebe příliš nelišily, měly však své specifické rysy, ovlivněné místními zvyklostmi a mentalitou.

III. Epocha liturgického úpadku

Navzdory všem těmto snahám začíná roku 1054, po rozchodu východní a západní církve, období bohoslužebného úpadku. Mezi lokálními bohoslužebnými řády začíná dominovat řád římskokatolický. Dochází ke klerikalizaci křesťanských bohoslužeb. Aktivní role lidu při bohoslužbách je stále více potlačována. Mizí společný zpěv, kněží přestávají kázat a stále méně jim záleží na tom, aby lid blíže rozuměl tomu, co se při bohoslužbách děje. Účast na bohoslužbách se stává jen jakýmsi bezobsažným „záslužným skutkem“. Krize bohoslužby nakonec vrcholí tím, že věřícím začíná být upírána možnost aktivního zapojení při obřadu Večeře Páně.

IV. Epocha liturgických reforem

V návaznosti na to začínají reformátoři církve Hus, Luter, Calvin, Zwingli a další prosazovat akutní potřebu liturgických reforem. Na reformační půdě tak v první polovině 16. století vzniká sto třicet bohoslužebných řádů. Jejich velký počet je dán tím, že reformátoři v rámci důrazu na srozumitelnost bohoslužeb akceptují rodný jazyk a lokální mentalitu křesťanských sborů.

Nutnost bohoslužebných reforem při svých jednáních na tridentském sněmu nakonec v letech 1545 – 1563 potvrzuje i římskokatolická církev. K důsledné reformě bohoslužebného řádu však velká církev dozrává až na druhém vatikánském koncilu roku 1963. Někteří z konzervativních teologů a administrátorů však vůči závěrům této reformy mají své výhrady dodnes.

V. Bohoslužby v období pietismu a osvícenství

Zájem o reformu bohoslužebného řádu začínají v 17. století oslabovat pietisté. Kladou totiž důraz na osobní zbožnost, a tak je společné duchovní prožitky příliš nezajímají. Navzdory tomu se v řadách české pietistické Jednoty bratrské rodí skvělý bohoslužebný řád, který má blízko k řádu synagogálnímu a tím i k řádu rané křesťanské církve. Klade důraz na četbu biblických textů a jejich výklad. Do bohoslužeb staré Jednoty se vrací i společný zpěv. V sobotu večer se členové Jednoty dokonce scházejí ke zpívaným bohoslužbám.

Kritika bohoslužebné praxe se v době osvícenství začíná ozývat i v luterských církvích. Luteráni se začínají vymezovat vůči dlouhým a únavným bohoslužbám. S dvoláním na Luterův požadavek srozumitelnosti bohoslužeb sílí volání po „zesoučasnění“ a zestručnění bohoslužeb. Kazatel se pod vlivem této reformy stává primárně učitelem a církevní obec žactvem. Kázání se tak postupně mění v přednášky a bohoslužebné prostory v přednáškové sály.

VI. Bohoslužby v adventismu

Možná jste už stačili zaregistrovat, že zmíněné procesy ovlivnily ráz bohoslužeb CASD. Naše pietistické kořeny a důraz na brzký návrat Ježíše Krista značně poznamenaly reformační zápas o bohoslužebné reformy. Liturgický chaos a rádoby studijní atmosféra připravily naše bohoslužby o jejich spirituální rozměr. Umělá snaha o odlišení se od ostatních církví způsobila, že z našich sborů postupně zmizel důraz na biblické čtení. Syntetická kázání, bezmyšlenkovitě omílající stará dogmata, CASD připravila o radost z objevování starých pravd a nových teologických obzorů, kterou v hojné míře prožívali její průkopníci.

Pokusy o zesoučasnění bohoslužeb otevřely brány církve lacinému vlivu amerických evangelizátorů a jejich senzačním ilustracím, nahrazujícím biblická kázání. Čajové dýchánky, zkušenosti postavené na chatrném základě lidských emocí, zdlouhavé modlitební chvíle unavující (řečeno slovy EGW) lidi i anděly... To vše dává zelenou extrémním proudům, které mohou velice brzy církev proměnit v nemyslný dav ovládaný novodobými totalitními papeži nápadně podobnými těm ze středověku. Potřeba reformy bohoslužeb nastartovaná velkými reformátory proto nabývá na aktuálnosti i v našich řadách.

VII. Bohoslužby na Vinohradech

Martin Luther kdysi ve svém kázání při otevření kostela v Torgau prohlásil: „Tento dům nebyl postaven pro nic jiného, než pro to, aby náš milý Pán sám s námi promluvil svým svatým Slovem – a my pak mluvili s ním svou modlitbou a chvalozpěvem.“ Děkuji Bohu za to, že mne před lety přivedl sem na Vinohrady. Těší mne, že jsme zde pod jeho vedením mohli vytvořit bohoslužebný řád, který svou koncepcí přispívá k naplňování tohoto Luterova odkazu. Při sestavování tohoto konceptu jsme se z velké části nechali inspirovat již zmíněným bohoslužebným řádem Jednoty bratrské.

a) Četba biblických textů

Základem naší bohoslužby je proto čtení biblických textů. Ty nejsou voleny náhodně. Tématicky souvisejí s ústředním motivem kázání. Každou sobotu nás starší sboru pozdraví slovy z knihy Žalmů. „Introit“ avizuje téma bohoslužby. První čtení prozradí, jak se s danou tematikou vyrovnává Starý zákon, druhé čtení nás informuje o tom, jak k dané tematice přistupuje zákon Nový. To také bývá základem pro následující kázání. Pokud se kazatel rozhodne pro výklad textu starozákonního, bývá pořadí obrácené.

Dovolte, abych v té souvislosti podtrhnul, že biblické kázání je výkladem biblického textu. Pokud se posluchač nad tímto textem nezamyslí, nemůže vědět, o čem kázání bylo. Tragédií je, že v naší tradici zbystříme teprve ve chvíli, když něco začne říkat kazatel. Biblické čtení často žel vnímáme jen jako méně podstatnou vatu. Proto svým posluchačům s oblibou připomínám: „Poslouchejte především biblický text. Když vás kazatel nezaujme, máte do konce bohoslužby o čem přemýšlet :-).“

Poslední biblické čtení zaznívá z úst staršího sboru v závěru bohoslužby. V programu bývá označeno termínem „Poslání“. Zpravidla jde o jednu z četných výzev novozákonních epištol, které nás vybízejí k praktické aplikaci hlavního tématu bohoslužby v praxi všedních dnů.

b) Společné zpěvy, hudební přednesy a sbírka

S tématem bohoslužby souvisí i tématicky volené společné písně. Společný zpěv je modlitbou, která účastníkům bohoslužeb umožňuje bezprostřední reakci na zvěstované Boží slovo. Také hudební přednes po kázání vytváří prostor k osobní reflexi předneseného Slova. Ani sbírka by neměla být jen bezduchým vybíráním peněz, ale šancí k vyjádření vděčnosti za právě přijatá požehnání. Svůj smysl má i vstávání a sedání. Nejde o spartakiádu, přátelé :-). Povstání je výrazem úcty vůči Bohu, s nímž při zpívání i verbální modlitbě právě komunikujeme. Před kázáním kazatel na podiu pokleká, aby tímto gestem vyjádřil, že o slovo, které bude zvěstovat, Boha prosil na svých kolenou. Pokleknutí účastníků bohoslužby je výrazem ponížené prosby o to, aby ústy kazatele promlouval sám Bůh.

Sestry a bratři, bohoslužby s vámi byly pro mne dlouhá léta velkým požehnáním. Od samého začátku jsem zde, ke své radosti, cítil velikou touhu po biblických kázáních. Při společném zpěvu doprovázeném tóny kostelních varhan mi často naskakovala husí kůže. Byl jsem pyšný na pěvecký sbor, který svou písní před kázáním signalizoval, že mezi nás svým Duchem přichází sám Bůh. Hudební přednesy v podání skvělých muzikantů po kázání umocňovaly mé dojmy z právě slyšeného Slova.

Přípravě bohoslužeb jsem vždy věnoval řadu hodin a nelituji toho. Vaše vděčné reakce při východu z foyeru mne ujišťovaly v tom, že vynaložená námaha nebyla daremná v Pánu :-). Narůstající počet mladých lidí na galerii naší modlitebny i lidé stále častěji přicházející z vnějšku církve byli pro mne ujištěním o tom, že staré bohoslužebné řády mohou mít svůj půvab i pro člověka 21. století. Modlím se, aby Bůh tuto bohoslužebnou tradici ve vinohradském sboru zachoval a ve spolupráci s vámi nadále rozvíjel. Amen